

שהניגוב יהיה בחוץ, אמנם בשעת הדחק וכגון באירון שאין ברו בחוץ וא"א להוציא מים לנט"י אפשר להקל ליטול ידיו לסעודה בשירותים וינגב ידיו בחוץ [ועיין בחזו"א או"ח סי' כ"ד ס"ק כ"ו].

ג. יש להמנע מהכנסת אוכל לשירותים ובדיעבד אין המאכל נאסר [ראה בליקוטי מהרי"ח בדברים הנוהגים בסעודה] ויש ליוהר גם במרחץ. (וכנ"ל אות א' דדמי לביהכ"ס).

ד. גם באמבטיה ללא שירותים דעת מרן שליט"א שיש מקום להחמיר וע"כ יש להמנע מהכשרת בשר בחדר האמבטיה.

ה. הנוגע בנייר טואלט המיוחד לקינוח א"צ נט"י גם אם היה בשירותים. [בחידושי רע"א סו"ס ד' הביא מספר חסידים בנטל קינוח ולא קינח שלא יגע בספרים עד שירחץ ידיו, וכתב בכף החיים שם ס"ק ס"ז דהס"ח מיירי בקינוח שאינו נקי (וע"ע חזו"א סי"ז סק"א)].
 החולץ מנעליו

א. כתב במ"ב (ס"ק מ"א דטעם הנטילה לפי שנוגע בידיו בעת החליצה, אבל החולץ מנעליו בלא לנגוע בהם א"צ נטילה, והחולץ מנעליו ונוגע ברגליו וחופף ראשו אינו משום רוח רעה רק משום נקיות ע"כ א"צ למהר ליטול ידיו תיכף משא"כ באינך דמשום רו"ר ע"כ. ב. ומכיון שחיוב הנטילה בנוגע במנעליו הוא משום נקיות^(א) [כיון דסתם נעלים כמטונפים הם כמש"כ המ"ב (בסימן קכ"ח ס"ק ס"ב) בשם א"ר ופמ"ג לגבי חליצת נעלי הכהנים] א"כ הנוגע בנעלים חדשות א"צ נט"י [כן דעת הריעב"ץ במו"ק והביאו בדע"ת למהרש"ם] ונעליים שלבשו בחנות למדידה הרי הם כחדשות.

ג. אין הבדל להלכה בין נוגע בנעלי עור או בנעלי גומי וכו', וכולם צריך הנוגע נט"י (עיין במאסף לכה"מ ס"ק ק"ב) אבל הנוגע בגרביים נקיות א"צ נטילה. ורק באופן שהם מזוהמות מזיעה צריך נטילה.

ד. הנוגע בשרוכי הנעל בלבד א"צ נטילה.

החופף ראשו והנוגע בגופו בידו.

א. התוכך בראשו במקום שיער במקום שדרכו להיות מכוסה ע"י הכיפה חייב בנט"י, והתוכך במקום שיער שלא מתחת לכיסוי הראש אינו חייב בנטילת ידיים. ומתחת למקום שלעתים מכוסה בכובע אבל רוב הזמן אינו מכוסה נראה שיש להחמיר [עי' בכף החיים ס"ק צ"ח]. אבל הנוגע בשערות ראשו א"צ נטילה. (מ"ב סימן קס"ד סק"י).

ב. הנוגע בגופו בידו במקומות המכוסין צריך נטילה. והנוגע בקטן במקום שדרכו להיות מגולה אצל קטנים (אף שאצל גדולים רגילים לכסות מקומות אלו) אינו צריך נטילה.

ג. הנוגע בזיעה הבאה ממקומות המכוסים כגון בגד הספוג בזיעה, או בשפת הכובע מבפנים צריך נטילת ידים [ביאור הלכה סו"ס קס"ד]

מאזתרות ריה"ח בעניני נישואין

א. לא ישא אדם אשה ששמה כשם אמו, או שמו כשם חמיו, ואם נשאה ישנה שם האחד אולי יש תקוה. (צוואה אות כ"ו).

א. סיפר לי מרן שליט"א ששמע מרבו הגה"צ רבי יוסף אלימלך כהנא זצ"ל מאונגוור בעת למדו בישיבתו בצעהלים שצידד להקל בנוגע בנעליים שלמות או (שטיוול) בחלקם העליון שא"צ נטילה כיון ששם הם נקיים תמיד.

ב. שני בני אדם ששמותיהם שוים לא יודווגו יחד בילדיהם, וזה ספק אם לזרעו או לכל אדם. (צוואה אות כ"ח).

אוצר החכמה

ג. ולא ישאו שני אחים לשתי אחיות. (צוואה אות כ"ט)

ד. ולא ישא אדם שתי אחיות זו אחר זו (ודווקא לזרעו כך מצאתי ומסתמא ב' אחים לב' אחיות ג"כ לזרעו). (צוואה אות ל').

בשו"ת נוב"י תניינא אהע"ז סימן ע"ט כתב דהאזהרות בצוואת ריה"ח [בעניני נישואין] נאמרו לזרעו בלבד לפי שראה שלא יצליחו בזיווגים אלו אבל לאחרים אין לחשוש והובאו דבריו בפ"ת סימן קט"ז סק"ו, וע"ע בשו"ת ח"ס אהע"ז ח"א סימן קט"ז דמאן דלא קפיד לא קפדינן בהדיה, (וע"ע בפ"ת אהע"ז סימן ב' ס"ק ז' וסימן ג' סק"ד) ובהגה"ה לצוואה כבר מוזכר בחלק מהדברים כודאי ובחלק כספק אם נאמרו לכל אדם או דווקא לזרעו. ולמעשה חוששים בעיקר לצוואה בענין שם כלה וחמותה שוין וכמו שכתב בדברי חיים (צאנז) אהע"ז סימן ח' שהעולם מקילין בכל חששות אלו חוץ מכללה וחמותה. ועתה נביא את הפרטים.

אח"ח 1234567

באזהרת צוואה זו שלא יהיו שמות כלה וחמותה שוין נזהרים העולם ומדקדקים בזה לכתחילה בששמותיהם שוים גם כשאננם משולשים (עיין להלן) לפי שאזהרה זו הוזכרה גם בדברי המקובלים [דברי חיים (צאנז) אהע"ז סימן ח' וצ"צ (החדש) אהע"ז סימן קמ"ג] ובחתן וחותנו שלא הוזכר שם מקילים יותר.^(ב) וי"א דאין להקפיד בזה אלא בשמות משולשין דהיינו שלא ישא מי ששם אמו שוה לשם חותנתה אשה ששמה שוה לשמותם, וכן באיש כה"ג שהאשה והבת ובת לקתו ג' אנשים ששמותיהם שוים [פ"ת אה"ע סי' ב' סק"ז בשם חכמ"א עפמ"ש בס"ח סי' תע"ז לאסור במשולשים ומשמע דדווקא בכה"ג, וכ"כ הח"ס בשו"ת אהע"ז סי' קט"ז].

כאשר לאחת מהן לכלה או לחמותה ב' שמות ולשניה שם אחד בלבד, וממילא אינם שווים אלא בשם אחד אין חשש. [דרכי תשובה סי' קט"ז ס"ק נ"ו ושו"ת מהרש"ם ח"ה סימן כ"ח בשם כמה גדולים].^(א)

ובכל שינוי קל בשמות מקילין [עי' בדרכ"ת שם] ודעת החת"ס ששינוי שם או תוספת שם מועיל למי שחושש לצוואה זו [בפ"ת הנ"ל ושם הובא שהח"ס הורה בחתן וחותנו ששמותיהן שוין להוסיף שם ודו"ק].

ובשמות המחנות שוות לא הוזכר בצוואה לחשוש, ויש להקל [עיין בדרכ"ת סימן קט"ז ס"ק נ"ו מחלוקת בזה, ובשו"ת אבני צדק אהע"ז סימן ו' כתב שאין חשש].

אם יש לאדם אשה ומתה לא ישא אשה אחרת ששמה כשם הראשונה, או מת בעל לאשה לא תקח בעל ששמו כשם הראשון כי יחשבו אחר הראשון וכו' (טעמי המנהגים סימן תתר"ה בקו"א בשם ספר חכמת הנפש לבעל הרוקח).

ב. סיפר לי מרן שליט"א שהאדמו"ר מבעלז זצ"ל על אף שידוע כמה הקפיד בענינים אלו, מ"מ התיר למעשה בחתן וחותנו ששמותיהם היו שוים - כיון שלחתן היה שם נוסף - ואע"פ שהשתמש רק בשם השוה לשם חמיו ולא בשם הנוסף.

ג. סיפר לי אאמו"ר שליט"א ששמע מהגרי"י קנייבסקי זצ"ל בכלה ששמה היה כשם חמותה אלא שחמותה לא השתמשה בשם זה אלא בשם לרעזי רומה לשמה וכך קראו לה הכל, ושאל הגז"ל האם כאשר יקראו אחריה ברחוב בשמה היהודי תפנה לראות מי קוראת לה ונענה שלא תפנה כי קוראים לה כולם רק בשם הלע"ו, ואמר שאם כך אין חשש. והוסיף לספר מהג"ר יהושע מקוטנא זצ"ל שלקח כלה לבנו ששמה כשם הרבנית, ותינום כל העיר, ואמר הגאון ר' יהושע, ששמה של הרבנית אינה שמה הפרטי כי אם יקראוה כן ברחוב לא תפנה כלל לעבר הקוראת כי לא תחשוב שמתכוונים אליה ותפנה רק כאשר יקראו רבנית וא"כ שמה הוא רבנית, ואין שמותיהן שוות.

ואם זיווג הגון הוא באמת, כדאי לשנות השם שישתקע ממנו שמו הראשון, ולא יזכירו שמו רק בעלייתו לתורה, ועכ"פ בביתו ישתקע ממנו שם הראשון ויסכימו לזה ג' גדולי ת"ח (שה"ל ח"ב סימן ר"ו).^[1234567]

כאשר קבעו תאריך לתתונה ויש סיבה מוצדקת לאחר את הנישואין, ושני הצדדים מסכימים לזה אין חשש בדחיית הנישואין.

זמן הנישואין

במילוי הלבנה.

בשו"ע יו"ד (סימן קע"ט ס"ב) כתב ואין נושאין נשים אלא במילוי הלבנה. וכ"כ הרמ"א בשו"ע אהע"ז (סימן ס"ד ס"ג) ונהגו שלא לישא נשים אלא בתחלת החדש בעוד שהלבנה במילואה.^[אוצר החכמה]

א. זמן מילוי הלבנה י"א שהוא ט"ו לחדש [ס' המקנה בפ"ת סק"ה בנין ציון סימן קמ"א] וי"א כ"ב בחדש (וכ"ב בכלל) [-הגר"ש קלוגר בנדרי זרוזין בקר' יוסף דעת סימן מ"ט שכן מנהג בראד וע"ע בס' שלחן העזר סימן ס"ד].

ב. בפ"ת (שם באה"ע סק"ה) כתב בשם המקנה שהביא מתשובת הרמ"א (שהובא במג"א סימן ת"צ סק"ט) וז"ל ולכן דקדקתי וכתבתי והעם נהגו ולא כתבתי בסתם וכן נוהגין ע"ש והיינו שאין מוכרח שכן דעת הרמ"א עצמו אלא שהניחם על מנהגם. (וכתב ליישב בזה מ"ש הרמ"א באו"ח סימן תקנ"א ס"ב ונוהגין להחמיר שאין נושאין נשים מי"ז בתמוז, וקשה דתיפוק ליה שהוא לאחר חצי חדש ויישב עם דברי הרמ"א הנ"ל).

ג. וכתב בשו"ת מהר"י אסאד (אה"ע סימן כ"ד) דגם למקפידים על מנהג זה שלא לישא אלא במילוי הלבנה כל זה אינו אלא לפני שהחתן בן עשרים, אבל אח"כ כל כמה שמקדים זמן הנישואין עדיף. [ודעתו שם דמעיקר הדין א"צ להקפיד בזה כלל] ובכל מקרה אין לדחות חדשים שלמים עבור זה, וכן אם בתחלת החדש תהא ח"ג מצוה לדחות לסוף החדש [תשובה מאהבה ח"ג סי' שנ"ב בהערות לסימן קע"ט והמקנה בקל"א סימן ס"ד והו"ד במהרי"א הנ"ל, וכ"כ בקצש"ע סימן קס"ו ס"ג].

ד. בנישואין בזיווג שני אין מקפידים בזה כלל וכמו שאין מקפידין לעשות את החופה תחת כיפת השמים [עשד"ח חו"כ אות כ"א].

ה. ונוהגין לעשות נישואין לאחר המולד, אף שעדיין אינו א' לחדש, ומקילים בזה בין ביום א' דר"ח ובין ביום כ"ט לחדש לאחר המולד [ראה מש"כ בשו"ת לבושי מרדכי (מאד) אהע"ז ח"ב סימן נ"ב].

ישנם חדשים היוצאים מן הכלל שבהם אין מקפידים מנישואין בסוף החדש, ואסדרם לפי סדר השנה בתוספת פרטים נוספים.

חדש תשרי - בעשי"ת אין עושין נישואין [מטה אפרים סימן תר"ב ס"ה, וקצש"ע סימן ק"ל ס"ד ושד"ח חו"כ כ"ג] ועושים נישואין עד סוף החדש [וכ"כ בערוך השלחן סימן ס"ד] ומותר לינשא באסרו חג (ואין בזה משום אין מערבין שמחה בשמחה)

חדש מרחשוון - יש שהקפידו שלא לינשא בחדש מרחשוון (משום שנקרא החדש מר) ואין לזה כ"כ מקור בהלכה, ומורין לינשא לכתחילה^(ד) [עשד"ח חו"כ כ"ג].

ד. ובשלחן העזר כתב שכן מנהג הונגריה, לישא במרחשוון וכן מנהג בעלז וכן נהג הדברי יחזקאל משינאורא וע"ע בשו"ת בצל החכמה ח"ב סימן ס'.

חדש אדר - עושים נישואין עד סוף החדש [שד"ח (ח"כ כ"א ז') וערוך השלחן סימן ס"ד].
חדש ניסן - עושים נישואין עד סוף החדש [ועיין בשד"ח חו"כ כ"א א' ד"ה ולפי].

ימי הספירה - נוהגין שאין נושאים נשים בימי הספירה ויש בזה מנהגים שונים כמבואר בשו"ע שיש הנוהגים לישא עד ר"ח אייר ועד בכלל. ובזמנינו בארה"ק שנתקבצו בעלי מנהגים שונים מן הראוי לבני אשכנז שלא לקבוע נישואין במשך כל ימי הספירה.

ומי שהוזמן לנישואין אצל מי שנוהג היתר נישואין באותו זמן, ואילו המוזמן נוהג איסור בדבר, נחלקו הפוסקים האם מותר לו להשתתף בסעודה ובריקודים [עיין שבות יעקב ח"ב סימן ל"ה ועוד] ומן הראוי להחמיר שילך רק לומר מזל טוב ולא ישתתף בסעודה ובריקודים.

חדש אייר - בל"ג בעומר ח"י באייר מותר לינשא לכל הדיעות במנין ימי האבילות בספירת העומר. ולמנהג אשכנז מותר לינשא ביום ל"ג (ולא כליל ל"ג) ומותר אח"כ כלילה לעשות את הסעודה והריקודים עם תזמורת. ולדעת המחבר מותר לינשא רק מיום ל"ד בעומר והלאה. (שו"ע סימן תצ"ג ס"ב ומ"ב ס"ק י"א וע"ע בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ד סימן ס') שבעל דברי חיים הורה לעשות נישואין בל"ג בעומר).

חדש תמוז - עושים נישואין לכתחילה עד י"ז בתמוז וכליל י"ז בתמוז אין עושין [וכ"כ בא"א סי' תקנ"א וע"ע באג"מ חאו"ח סימן קס"ח].

חדש אלול - עושים נישואין עד סוף החדש כולל ימי הסליחות. [דרכ"ת יור"ד סימן קע"ט סק"י"ח בשם בעל בני יששכר, שד"ח חו"כ כ"א ז' וע"ע באות כ"ג וערוך השלחן סימן ס"ד].
אין נמנעים מלישא בימי א' ג' ה' לחדש [כ"כ בדרכ"ת יור"ד סימן קע"ט סק"ד שא"צ לחשוש - ועיין בשד"ח חו"כ כ"א].

מותר לינשא בז' אדר ובכ' סיון (אף שהם ימי תענית על פטירת מרע"ה, ועל גזירות ת"ח (עיין באו"ח סימן תק"פ) ויש מקפידים ע"ז).

אין לערוך חופה ביום תענית (עשרה בטבת) ובפרט עם תזמורת (עיין בביאור"ל ר"ס תקנ"א בשם הפרמ"ג שיש לנהוג ביום צום כמו מת"ב עד התענית. וע"ש בדעת"ל למהרש"ם מש"כ ע"ז. ולהלכה נראים דברי הפרמ"ג, ובפרט עם תזמורת. ומה שדחה המהרש"ם מתוס' עירובין, שעשו חופה בעשרה בטבת, י"ל שהיה טעם שלא יכלו לאחר הנישואין וגם בודאי לא היה שם תזמורת, וגם הפמ"ג עצמו כתב רק בדרך אפשר הרי דבעצמו נחית לזה).

ובליל התענית נמי אין ראוי לקבוע נישואין, וע"כ יעשו החופה ותחילת הסעודה לכתחילה מבעו"י ואז מותר להמשיך אח"כ גם עם תזמורת.
ובמוצאי תענית מותר לקבוע נישואין לכתחילה.

בימי השבוע

בזמנינו המנהג שאשה נשאת בכל יום מימות השבוע ואין מדקדקים בזה כלל כ"כ הפוסקים (לגבי יום א' מובא בשו"ע אה"ע סימן ס"ד - טעם שי"א שלא לינשא מחשש חילול שבת. ובפ"ת (סק"ד) הביא משו"ת רמ"א סי' קכ"ה טעם נוסף שאין מדרך לעשות ביום א' משום חוקות הגויים, אמנם כל זה דווקא במקפיד שלא לינשא אלא ביום ולא בשאר ימים, אבל אם עושה כן מפני שפנויים יותר ביום א' אין להקפיד, והיום באר"י ודאי שלא שייך בזה משום חוקות הגוי.

ובפ"ת (סק"ו) הביא מפני יהושע דראוי לכתחילה לינשא בחמישי ותמה על הפוסקים שכתבו בסתמא דאשה נשאת בכל יום.

ולגבי ער"ש כתב המחבר שפשט המנהג לישא בער"ש, וכתב בשו"ת הרמ"א סימן קכ"ה שלפעמים יש בקראקא ה' או ו' חופות בער"ש, ומאריך בתשובתו להצדיק עצמו על שערך תופה כשעה ומחצה בלילה עי"ש, ובשו"ע או"ח סי' של"ט ס"ד, ובירושלים המנהג לישא בער"ש.

וגם במוצאי שבת מתירין לצורך [עי' בקר"א להמקנה סימן ס"ד ס"ג דמה שכתבו שאין לישא בא' בשבת לאו דווקא והכוונה שלא לישא במוצ"ש וע"ע בערוך השלחן שם סעיף י"א, ומ"מ לצורך נראה שיש להקל בזה].

קריאת שם לילד

א. נוהגין לתת שם לבן הנולד לאחר המילה בברכת אשר קידש ידיד מבטן זכו'. וגם בתינוק שאין יכולים למולו בזמנו מ"מ ימתינו עם קריאת שמו עד המילה. ובאם התינוק חולה ורוצים להתפלל עבורו יתנו לו שם עתה ובעת המילה יוסיפו לו שם.^(ה)

ב. ושם לבת יכולים ליתן מיד לאחר לידתה ביום הקריאה בעליה לתורה אם היא בריאה ושלימה. (ומה שנוהגים ליתן בשבת הוא כדי לפרסם הדבר).

ג. מנהג בני אשכנז שזכות קריאת השם לילד הראשון שייך לאם והשני לבת וכן הלאה. (וע"ע בדעת זקנים מבעלי התוספות עה"ת עה"פ ותקרא שמו שלה והיה בכזיב בלדתה אותו בראשית פל"ח פסוק ה')

ד. אין ליתן שם ע"ש רשע, אבל אם כן שם אדם צדיק אע"ג דגם רשע נקרא כן קוראים בשמו (גמרא ותוספות יומא דף ל"ח והובא בחידושי רעק"א סימן רס"ה ס"ד).

וע"כ בבע"ת וכדומה הבאים ליתן שם אחר אב רשע, יתן השם ויחשוב שמכוי"ע ע"ש מישהו אחר שנקרא באותו שם, ואם הוא שם פלאי יוסיף שם.

ה. אין ליתן שם אחר מי שנהרג דריע מזליה (יש"ש גיטין פ"ד סימן ל"א אות יו"ד) והובא בבית שמואל בהל' גיטין שמות אנשים אות יו"ד שהעולם קוראים ישעיה ולא ישעיהו ע"ש הנביא משום דריע מזליה שנהרג במיתה קשה. וקראו הבנים ע"ש ישעיה בדברי הימים ואולי כווננו גם למעלת הנביא ושינו בו קצת, וע"ע בשו"ת חת"ס אהע"ז ח"ב סימן כ"ה).

ואחר הקדושים שנהרגו עקה"ש בשואה הי"ד אין חשש, ומ"מ מנהג העולם להוסיף שם, או יכולים לחשוב שאם שם זה שנותנים אינו טוב לנולד מכוונים ליתן ע"ש איזה צדיק, או מישהו אחר שנקרא באותו השם.

וכן מקפידים שלא ליתן שם ע"ש מי שנפטר בצעירותו. (והוספת שם מהני, וכן שינוי מהני וכנ"ל מי"ש"ש, ופ"א הורה מרן שליט"א בכה"ג שהיו לנפטר ב' שמות ואחד מהם עיקרי והשני טפל, והורה להפוך את השמות ולעשות את שמו השני לשם עיקרי, ואת שמו העיקרי לטפל). וכן הורה באחד שרצה ליתן שם לבתו מיכל אלא שחשש מהא דכתוב ולמיכל בת שאול לא היה לה וולד עד יום מותה, ואמר מרן שליט"א שאם יכוין ע"ש איזו אשה אחרת שנקראה מיכל אין חשש.

תיקון טעות: בגליון הקודם עמוד נ"ה. אזהרות ר"י החסיד אות ב', נוהגות דווקא באר"י, צ"ל: בחו"ל.

ה. וסיפר לי מרן שליט"א שהאדמו"ר מגור זצ"ל (בעל בית ישראל) שלח לשאלו שאלה זו וענהו כנ"ל, והאדמו"ר זצ"ל נהנה מאוד מתשובתו ומאז היה מורה כן לכל השואלים בעצתו.

הרב יצחק וילברשטיין

[אח"ת 1234567]

בירורי הלכה בדיני מגילת אסתר

מי ששח באמצע המגילה וברור לו שלא החסיר שום תיבה / מי שאינו יכול לשמוע מגילה פעמיים במה יבחר / תפילה בציבור או מגילה בציבור כמה יבחר / השומע מגילה מתוך מגילה פסולה האם צריך לכוון בפסוקי הגאולה שלא לצאת / כמה צריך לבזבז כדי לקנות מגילה, ומה עדיף מגילה או משלוח מנות / בן י"ג שנה ויום אחד אם מוציא לגדול בקריאת המגילה / האם כופין למי שיש לו מגילת אסתר להשאילה לאחרים.

מי ששח באמצע המגילה וברור לו שלא החסיר שום תיבה

שאלה: אדם ששח באמצע שמיעת המגילה אך ברור לו שלא החסיר מלשמוע שום תיבה, אם יצא ידי חובתו.

תשובה: איתא בשו"ע סי' תרצ"ב סעיף ב': "אין לשוח בעוד שקורין אותה" וכתב המשנ"ב ס"ק ט' "היינו בין השומע ובין הקורא אסור להם לשוח לכתחילה ואפילו בדברי תורה, ולענין דיעבד יש חילוק, דהשומע אם שח באמצע הקריאה לא יצא, אפילו אם חיסר לשמוע תיבה אחת, דהא לא שמעה כולה, אבל הקורא יצא, ולפעמים אפילו לכתחילה מותר, כגון לשאול בין הפרקים". עכ"ל. ומשמע דהחסרון הוא שבשעת שיחתו החסיר לשמוע מהקורא חלק מהמגילה וע"כ לא יצא.

ויש לעיין מהי ההלכה בדיעבד כשהשומע ברי בדעתו שגם בשעת דיבורו שמע היטב מהקורא ולא החסיר אפילו תיבה אחת.

והנה בהלכות הברלה סי' רצ"ז כתב המשנ"ב בס"ק י"ג: "ודע דמה שנוהגין איזה אנשים שאין רוצין לצאת בברכת הנר והבשמים שאומר המבדיל ומברכין אותן לעצמן בשעה שאומר המברך ברכת המבדיל, שלא כדין הם עושין דכיון שהם יוצאין בהבדלה צריכין להטות אזנם ולשמוע ברכת ההבדלה ולא לברך אז ברכה אחרת, וכו'". מלשון זה משמע דשלא כדין הם עושין, אבל בדיעבד אפשר שיצא.

אך בסי' קס"ז ס"ק מ"ה כתב המשנ"ב: "אם ברכת על נטילת ידיים של ראובן היתה בשעה שיעקב בירך המוציא, לא יצא (ראובן) דהרי צריך להבין ולשמוע מה שאומר המברך, ולא להפסיק בדברים ואז שומע כעונה". ובשעה"צ שם אות מ"ג הוסיף: "ואפילו אם יאמר שכיוונתי אז בלבי לברכת המברך ג"כ לא יצא. כיון דמה שיוצא בשמיעה הוא רק מפני דשומע כעונה, וזה שייך דוקא כששותק, אבל אם אז דיבר לא עדיף מהמברך בעצמו ברכת המוציא דכשהפסיק באמצע בדברים אחרים דלא יצא". ע"כ.

ולכאורה י"ל דזה דוקא בברכה דכיון דכשהמברך הפסיק לא יצא א"כ גם השומע שהוא כעונה לא הפסיד בדיבורו, אבל במגילת אסתר דשם הדין דאם המברך הפסיק בדיבור יצא כמו שהובא לעיל, א"כ גם השומע שהפסיק יצא, דלא גרע השומע שהוא כעונה מהעונה עצמו, וחסרון שמיעה אין כאן שהרי שמע כל המגילה.

אולם באמת י"ל דהקורא שמפסיק בדיבור הרי בעת שמדבר אינו קורא את המגילה אלא מפסיק מקריאתו. אבל השומע כשמדבר בעת שהקורא קורא את המגילה הרי הוא כאילו אומר שתי מילים בבת אחת, ששמיעת התיבה של המגילה שדינו כאומרה בעצמו מתערבת עם דיבורו שאומר בעת הזאת, ואף ששמע היטב מ"מ נתקלקלה הקריאה, ומ"ש השעה"צ

ד"כשהפסיק באמצע בדברים אחרים דלא יצא", אין כוונתו רק להפסק אלא דגרע מזה דהוי עירבוב של כמה מילים יחד.

אמנם אם שח בשעה שהקורא שהה קצת ולא קרא אז תיבה מהמגילה בזה ודאי דלא גרע מקורא עצמו דלא הוי הפסק, אך נראה בזה דבאמצע ענין גם בזה הוי הפסק דהמילים שאמר משנים את תוכן הסיפור של המגילה, ונראה לומר עוד דמש"כ מנוב"י דאמן יהא שמיה רבא וכו' מותר לענות באמצע המגילה, היינו דוקא כשנסתיים הפסוק אבל באמצע פסוק ממש, אפשר דהוי הפסק כיון שהם מעוותים את משמעות הענין. וכגון שאמר ויאמר ממוכן אמן יהא שמיה רבא וכו', הרי נשתנה משמעות הפסוק.

והנה לגבי נשים, לשיטת בה"ג בתוס' ערכין דף ג' ע"א והמרדכי בשם ראב"ה, הסוברים דחייב נשים הוא רק בשמיעת המגילה ולא בקריאה, א"כ שמיעתן לא הוי מדין שומע כעונה אלא שמיעה גרידא, וא"כ אם דיברה באמצע המגילה אך כיונה ליבה לשמוע כל מילה מהקורא, אפשר דיצאה, כיון דסיפור המגילה שמעה בשלימות, ומה ששחה באמצע אין זה מקלקל, דהרי לא בעינן שיהיה שומע כעונה, וצ"ע.

[ויעוין באשל אברהם סי' רצ"ה א'. וז"ל: "אם השומעים נתאחרו בברכת הבושם והנר עד המבדיל, בדיעבד נראה שאין קפידא שיאמרו ברכת המבדיל, ובפרט שכשיוכלו למהר אמירתם קודם הש"ץ ויענו אמן, כיון דמה שיוצאים ידי תובתם הוא ע"י שומע כעונה, ויכולים גם לענות לכו"ע כידוע, אך גם אם אין ענייתם בשוה מלה במלה עם המוציא אותם, נראה ג"כ שאין קפידא, אך שיענו מלה במלה בשוה הוא על צד היותר טוב".]

מי שאינו יכול לשמוע מגילה פעמיים באיזו יבחר

שאלה: מי שאין לו האפשרות לשמוע את המגילה אלא פעם אחת ויכול לבחור לו קריאת היום או הלילה באיזו מהם יבחר.

תשובה: כתב בערוך השולחן סי' תרפ"ז סעיף ג': "אע"ג דקריאת היום הוא העיקר מ"מ לא יעבור על המצוה ויקראנה בלילה שהיא קודמת, ואין מעבירין על המצוות וכן נ"ל עיקר לדינא". עכ"ל.

והנה בשאלה כעין זו מצינו כמה וכמה פעמים לגבי מצוות שונות. ונחזי אנו לאיזו מהן מדמינן שאלה דנן.

מ"ש בהלכות תפילין סי' כ"ה סעיף א' שאע"פ שהטלית קודמת משום שהיא תדירה מ"מ אם פגע בתפילין תחילה מניחם ואח"כ מתעטף בציצית, ודאי לא שייך לענינינו דשם אין השאלה איזו מהם עדיף אלא איזו קודם, כלומר, דהרי יקיים את שניהם התפילין והטלית וגם אם יקדים את התפילין יוכל להתעטף בטלית אח"כ, וע"כ כדי שלא יבייש את התפילין שפגע בהן. יניחם ואח"כ יתעטף בציצית אמנם בנדר"ד השאלה מי עדיף על השני שהשני ידחה מפניו ולא יוכל לקיימו כלל.

והנה בשבות יעקב ח"ג סי' ל"ד כתב דמי שיש לו אתרוג שאינו מהודר ימתין לאתרוג יותר מהודר ולא אמרינן שהוי מצוה לא משהינן, והוכיח דבריו מהסוגיא ביומא דף ו' שטומאה דחוויה היא בצבור ומהדרין על טהורים ומשהים את המצוה, וכמו"כ מצינו מחלוקת לגבי קידוש לבנה בסי' תכ"ו כ' אם להמתין עד ז' שלמים שזה יותר מהודר, או שלא להשהות את המצוה [וכן מצינו שכתב הרא"ם שאברהם אבינו המתין עד שנצטוה במצות מילה שגדול המצוה וכו']

והנה בניד"ד אפשר לחלק מגידונים אלו בתרי אנפי, מצד אחד כיון דשם היא עשיית מצוה אחת והנידון הוא להקדים או לאתר, י"ל דאף לשבו"י דפסק להמתין על אתרוג מהודר, היינו משום דאם ימתין לא יפסיד כלום מהמצוה שיוכל לקיימו אח"כ וביותר הידור, וע"כ טוב לו להמתין, משא"כ בניד"ד שאם יבחר בקריאת היום הרי עתה בלילה הוא מפסיד את דין קריאת הלילה.

ומצד שני אפ"ל דגם להסוברים דאין להשהות מצות קידוש לבנה לזמן יותר מהודר, היינו דוקא בנידון דהתם דאף אם יקדש עתה לא יחסר לו אלא הידור המצוה, אבל בניד"ד אם יעדיף את קריאת הלילה הרי יחסר לו בגוף קיום המצוה, וכפרט שיחסר לו עיקר קיום המצוה שהיא ביום.

אמנם יש לדמות שאלה דנן להא דחלקו הרדב"ז (ח"א סי' י"ג) והחכם צבי, והו"ד בבאה"ט סי' צ' סק"ט, מי שהיה חבוש בבית האסורים ולא היה יכול להתפלל בעשרה והתחנן לפני השר ולא אבה רק יום אחד ולא יותר, איזו יום יבחר, ופסק הרדב"ז שלא יחמיץ המצווה ותיכף יתפלל בעשרה, והחכם צבי בתשובתו סי' ק"ו פליג עליה (ומובא גם בקצוה"ח סי' ק"ד) והביא שם מספר יד אליהו דדוקא התם שיש זמן גדול עד יוה"כ או פורים ויש חששות וסיבות, אבל מי שיכול להתפלל בציבור או שחרית או מוסף יותר טוב שיתפלל מוסף בציבור דבחדא יומא אין חוששין, ועיין שד"ח מערכת יוה"כ פ' סי' א' מדברי מג"א סי' תקס"ח סק"ג דבזמן מועט לא חיישינן שמא ימות ודעת הפוסקים דעד שבעה ימים מיקרי זמן קרוב.

ועי' במשנ"ב סי' צ' סק"ח דפסק כהרדב"ז דאל ימתין עד יוה"כ"פ או פורים אלא יתפלל בציבור תיכף, ופסק גם כהיד אליהו דבשחרית ומוסף ימתין למוסף והיינו כחילוק הנ"ל דבזמן קצר ימתין להיותר חשוב,

ולפי"ז בניד"ד שהוא זמן קרוב יותר טוב להעדיף ולבחור בקריאת המגילה ביום ולא בלילה.

(וע"ע בשד"ח דהביא עוד דדברי הרדב"ז קאי דוקא על שני מצות שלא נתפרש מעלת האחת על חברתה, אף שנראה לנו שזה חמורה וזו קלה, לא למראה עינינו נשפוט כדמשמע מדברי הרדב"ז, אמנם במצוה שנתפרש מעלתה על חברתה גם להרדב"ז ימתין עליה, ובניד"ד עיקר מצוותה הלא היה ביום ועינינו"ש כמה סברות ושיטות בענינים אלו).

והנה בסימן רע"א י"א כתוב דאם יש לו ב' כוסות מצומצמין אחר המזיגה יקדש בלילה באחד ויבדיל על השני ולא יקדש עליו ביום, דקידוש הלילה עדיף. הרי דלא מתחשבין באין מעבירין על המצוות אלא מחפשים לקיים את המצווה המהודרת ביותר אם כן גם בענינינו כך עלינו לחפש את המצוה המהודרת שהיא ביום, וי"ל דהבדלה י"א שהיא מהתורה לכך חמורה יותר (ועי"ל דמגילה קריאתה ביום וקריאתה בלילה הוי מצוה אחת ולכך יש לתפוס את הבא לידינו תחילה כי אין מעבירין על המצוות, משא"כ קידוש והבדלה דהוי כשני סוגי מצוות נפרדות ואולי בזה לא אמרינן אין מעבירין על המצוות אך עיין בחכם צבי שלא כתב כן ועיי"ש).

תפילה בציבור או מגילה בציבור במת יבחר

שאלה: רופא שקיבל רשות להיעדר מבית החולים ללכת לביהכ"נ לשעה אחת בלבד, ולפניו שתי אפשרויות: א. להתפלל בציבור, ואז יזכה בנוסף לתפילה בציבור גם בעניית ברכו ואמן וקדושה, וקדישים, שמיעת ברכת כהנים וקריאת התורה, ובאופן זה יקרא מגילת אסתר ביחיד.

ב. לשמוע מגילת אסתר בציבור ולוותר על כל הנ"ל. במה יבחר ?

תשובה: נראה דיבחר במגילה בציבור, דהיא פרסומי ניסא, ויש להוכיח זאת כדלהלן: בגמ' מגילה דף ג' ע"א אמרין מבטלין כהנים מעבודתן לשמוע מקרא מגילה, וכתבו בתוס' ד"ה מבטלין, דאף אם יכולים לקרות המגילה ביחידות ועי"ז יוכלו גם לעבוד העבודה, מ"מ מבטלין בשביל לקרות המגילה בציבור דהוי טפי פרסומי ניסא, ובגליון הש"ס מציין לפסקי תוס' בערכין אות כ' (צ"ל י"ט) דאפי' עובר זמן הקרבן נדחה ההקדמה מפני המגילה. וכ"כ בטורי אבן במגילה שם דבתמיד של בין הערביים או במוספין של שבת ועובר היום נדחה הקרבן, עיי"ש ובקונטרס אחרון שם.

והנה במסכת תמיד פ"ה משנה א' איתא דכהנים בעבודתם לא היו מתפללין אלא ברכות יחידות, דהיינו שנדחה התפילה מפני העבודה וביאר שם בתפארת ישראל בועז א', דתפילת השחר במקום תמיד של שחר והרי הקריבוהו בעצמו, וא"כ כיון דמגילה בציבור דוחה את העבודה, גם דוחה את התפילה, וכ"ש שידחה ענין תפילה בציבור.

ובשו"ע סי' תר"צ סעיף י"ח איתא דצריך אדם לחזור אחר עשרה לקריאת המגילה, ועי' ביאור הלכה סי' תרפ"ט ס"ה דאיכא חיוב בזה.

ובאופן שאין לו שהות לקריאת המגילה אף ביחידות אם יתפלל, ודאי דנדחת התפילה מפני המגילה, דיש סוברים דמגילה דוחה כל המצוות כולם, ועי' כף החיים סי' תרפ"ז אות י"ט: אם עומד בסוף היום ולפניו תפילת מנחה ומקרא מגילה, נראה דקריאת המגילה קודמת בין להקדימה אם יש שהות לשתייהם ובין לדחותה לגמרי וכו', וכ"ש שתפילת מנחה אפשר בתשלומים.

השומע מגילה מתוך מגילה פסולה מה"ח 1234567 אם צריך לכוון בפסוקי הגאולה שלא לצאת

השומע קריאת המגילה מתוך מגילה מודפסת או ששומע בלי מגילה, כשמגיע לפסוקים שאומרים הקהל בקול רם קודם הש"ץ, הנה לכאורה היה צריך לכוון שלא לצאת בקריאתו אלא בקריאת הש"ץ אח"כ, דהרי ההלכה היא דאם קרא מיעוט המגילה בע"פ יצא בדיעבד, וידוע דברי הגר"ח מבריסק דכל מצוה שיצא כבר בדיעבד שוב אינו יוצא יד"ח הידור כשיעשנה אח"כ בהידור כיון שכבר יצא.

אולם נראה דלא שייך כאן דבר זה רק בפסוק האחרון של המגילה דכשגמר לקרוא יצא ידי קריאת המגילה, אבל בפסוקים שבאמצע המגילה, א"צ לכוין שלא לצאת דהרי לא יצא מצוות המגילה עד שיגמור כל המגילה וטרם שגמרה כבר שמע מהש"ץ שחזר על הפסוק שקרא וא"כ יצא יד"ח הידור.

ובספר "אדר ופורים" עמ' 99 העיר שצריך לכוין בפסוקי הנחמה שלא לצאת. ולענד"נ דדבריו נכונים בפסוק אחרון.

כמה צריך לבזבז כדי לקנות מגילה, ומה עדיף מגילה או משלוח מנות

איתא בשו"ע סי' תרפ"ח סעיף ז': המפרש בים והיוצא בשיירה ואינו מוצא מגילה להוליד עמו יקראנה ב"ג וכו', ובטור שם איתא דכל תקנה שיכול לעשות כדי שיקרא ביום י"ד יעשה, ועי' בב"י דהוא לפי הפי' בתוספתא פ"א היוצא בשיירה והמפרש בספינה קורין ב"ד דהכוונה שצריך לעשות כל טעדיקי שיוכל לקרוא בזמנה, וכ"פ במשנ"ב סקי"ט אהא דכתב

בשו"ע ואינו מוצא מגילה, דאם היה מוצא מחוייב ליקחה ולקרות בי"ד. מבואר מזה דחייב אדם אף לקנות מגילה כשירה כדי לקרות בה בזמנה.

ויש להסתפק האם חייב להוציא עבור מגילה כשירה כל ממונו, דומיא דנר חנוכה דמבואר בס' תרע"א סעיף א', דמוכר כסותו ולוקח שמן להדליק, והוא מדברי הרמב"ם בפ"ב מהלכות חנוכה, וכתבו שם ה"ה דלמד כן מד' כוסות דשניהם משום פרסומי ניסא וכ"כ כל הפוסקים. ולפי"ז גם לקנות מגילה במקום שלא יהיה לו, צריך למכור כסותו משום פרסומי ניסא, או שמא קניית מגילה אינה דומה לשמן של נר חנוכה או יין לד' כוסות דהתם הוי גוף המצוה, משא"כ מגילה היא רק הכשר למצוה שיוכל לקרות בה, אך גוף המצוה היא הקריאה.

עוד יש להסתפק, אם יש לו מעות רק למגילת אסתר או למשלוח מנות ומתנות לאביונים, במה יבחר.

והנה, אם הוא באופן שיוכל לשמוע את המגילה ביום, רק בלילה לא יוכל לשמוע, עדיף שיקיים מצוות משלוח מנות ומתנות לאביונים ואל יקנה מגילה לקריאה של לילה כיון דעיקר החובה של קריאה היא ביום, עי' בשערי תשובה ריש סי' תרפ"ז מדברי הנוב"י סי' מ"א דקריאת הלילה דרבנן וקריאת היום מדברי קבלה, וכ"כ הטו"א (שיובא להלן).

ובאופן שלא יזדמן לפניו קריאת המגילה לא ביום ולא בלילה, עדיף יותר שיקנה במעותיו מגילת אסתר אף שלא יהיה לו לשאר המצוות, כיון דמצוות הקריאה מתחילה מהלילה משא"כ שאר המצוות שמצוותן מתחיל ממחרת.

אמנם בזה יש להסתפק באופן שכבר שמע קריאת המגילה בלילה, ורק ביום לא יהיה לו מגילה, מה עדיף, לקנות מגילה או לקיים שאר המצוות, ועדיין צ"ע.

^{לאוצר החכמה} בן י"ג שנה ויום אחד אם מוציא לגדול בקריאת המגילה.

שאלה: קטן שהגדיל ונעשה בן י"ג שנה ויום אחד, אך לא ידעין אם הביא ב' שערות, אם יכול להוציא לגדול בקריאת המגילה.

תשובה: שאלה זו תלויה אם קריאת המגילה בפורים שהיא תקנת מרדכי ואסתר ונאמרה ברוח הקודש, אם דינה כדין תורה וא"כ אפשר דאינו יכול להוציא לגדול, כדאמרינן לגבי חליצה דלא סמכינן בדאורייתא על חזקה דרבא, או שאינה נחשבת אלא למצוה דרבנן דסמכינן אחזקה דרבא ומוציא לגדול.

ועי' בזה בשו"ת בנין שלמה (לר' שלמה הכהן זצ"ל מו"ץ דווילנא) ח"א סי' נ"ח שהביא הא דמגילה י"ח ע"ב הכל כשרים לקרות את המגילה חוץ מחש"ו, ר' יהודה מכשיר בקטן, ופסקו כל הפוסקים כת"ק דקטן אינו מוציא לגדול בקריאת המגילה, והקשו התוס' דבאיזה קטן מיירי אי בלא הגיע לחינוך מ"ט דר"י דמכשיר, ואי הגיע לחינוך מ"ט דרבנן דפסלי וכו', ותירצו דלעולם מיירי בהגיע לחינוך ואפ"ה פסלי רבנן משום דבמגילה ליכא חיובא אפי' לגדולים אלא מדרבנן וכו' ולא אתו תרי דרבנן ומפיק חד מרבנן וכו'.

ואמנם בטו"א הקשה על סברא זו מהש"ס דפסחים דף י"ד עיי"ש, ודעתו לומר דמשו"ה אינו מוציא לת"ק, משום דמגילה נאמרה ברוה"ק לקרות לכו"ע והוי כמו של תורה וכו' ולא אתי דרבנן ומפיק דאורייתא, ומסיים הבנין שלמה דנ"מ לענין קטן שהגדיל ונעשה בן י"ג שנים ויום א' ולא ידעין אם הביא ב' שערות, דלדעת התוס' שפיר יכול להוציא לגדול דברבנן סמכינן אחזקה דרבא דכל שהגיע לכלל שנים הגיע לכלל סימנים, וכמו דמוציא בתפילה, אבל לדעת הטורי אבן דמקריא דאורייתא אפשר דאינו מוציא וכו' ועיי"ש מה

שהקשה על הטו"א למה אין הקטן מוציא בקריאת הלילה דבזה הרי כתב בעצמו בדף ד' ע"א דחיובה אינה אלא מדרבנן, דמדברי קבלה לא מצינו חיוב רק ביום ע"ש.

והנה לשאלה דידן בבן י"ג לגבי קריאת הלילה לכאן' לכו"ע יכול להוציא את הגדול. ועי' גם בנוב"י מהדו"ק או"ח סי' מ"א והובא בש"ת ריש סי' תרפ"ז דקריאת הלילה הוי דרבנן וקריאת היום הוי מדברי קבלה.

האם כופין למי שיש לו מגילה אסתר להשאילח לאחרים

בשו"ת מהרש"ם ח"ח סי' צ"ו הוכיח מתשובת הרשב"א שהובא ביור"ד סוף סי' רס"א דאם אין האב יכול למול ואין לו לשלם, ויש מוהל שאינו רוצה למול בחנם כיון שאין לאב לשלם, מוטל על בית דין למולו, לכן כופין למוהל שימול. ע"ש. ומשמע דדוקא שם שיש מצוה על בית דין למולו ע"כ כופין את המוהל דכל ישראל מצווין בזה, אבל במצוה שאדם צריך לקיים לעצמו אין כופין לאחר להשאיל לו, והא דח"מ סי' רצ"ב מתשו' הרא"ש דאם אין ספרים בעיר כופין למי שיש לו להשאיל לאחרים, היינו משום ביטול תורה כדכתב הרא"ש בלשונו (כלל צ"ג אות ג') וכ"כ הרמ"א שם.

אח"ח 1234567

ולענ"ד נראה דודאי כופין להשאיל מגילה לאחרים, דמטעם ערכות אנו מצווים לראות שגם בן ישראל חברינו יעשה מצוות התורה, דכל מי שיכול למחות ולא מוחה נתפס באותו עוון, ובנוסף לכך כתבנו ב"תורת היולדת" דאם יש לאחד מאכלות כשרים ולחברו אין, חייב ליתן לחולה מאכלות כשרים.

ויעוין בשעה"צ סי' תרנ"ה אות ה' על הא דכתב המג"א דאם אין לחבירו לולב והוא חוץ לתחום, אם אין לו מצות לקנות לעצמו מותר לזה לשלחו ע"י נכרי, אבל אם יש ביכולתו לקנות ופשע ולא קנה, אין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירו, ותמה בשעה"צ שם: ואיני יודע מה שייך בזה חטא דהא מצווין אנו מטעם ערכות לראות שגם חבירו בן ישראל יעשה מצות התורה, ואם יחסר לו הרי הוא כאילו חסר לי, ומטעם זה אנו יכולים להוציא אחד לחבירו בקידוש וכו' מ"מ בדיעבד שלא קנה הלא הוא מחויב בעצמו לשלוח סביביו ע"י עכו"ם להשיגו, וממילא כשם שהוא מחויב להשיגו כן אני מחויב להמציא לו [ואך שהוא ישלם עבור השליח] ואיך שייך בזה חטא, וי"ל קצת מ"מ צ"ע בדבר ע"כ ויעוין גם ב"בכורי יעקב" סי' תרנ"ה סעיף ב' דאמרינן לאדם חטא כדי שיזכה חבירו בעשית מצוה, וכ"כ בשם הריטב"א יעו"ש.

לאור זאת נראה ברור כשמש דכופין את בעל המגילה שישאילנה לאחרים, ודברי תשובת הרשב"א הנ"ל אולי אפשר לתרץ דלכן כתב דכופין אותו מצד חיובו הוא במילת הילד, ולא כתב מטעם ערכות, משום דלפעמים אין ערכות וכגון שאבי הבן מומר [ואפי' לתיאבון, יעוין באו"ה סי' תר"ח ד"ה אבל] או שנפטר וכה"ג, דמצד ערכות ליכא, ולכן בכל גווני כתב הטעם משום חיובו העצמי של המוהל,

וצ"ע לפי דברינו אם יש רק מוהל או חזן או בעל קורא אחד, אף אם הבטיחו לו תשלום, יפטרו הציבור מלתת לו, דהרי מחויב הוא להוציאם מדין ערכות, וכיבמות בחליצה דף ק"ו ע"א דאם אמר ליבם חלץ לה ע"מ שתיתן לך מאתים וזו יכולה לומר משטה אני בך, ובקידושין ז':

אולם באשה שיש לה מגילה אי אפשר לכופה שתשאילנה לאחרים כיון שאין לה ערכות, כמ"ש בפרמ"ג והביאו בבאו"ה סי' תרפ"ט סעיף א' ד"ה ונשים, דאשה שכבר יצאה יד"ח אין מוציאה לאשה אחרת, וה"ה קטן לאשה או לקטן אחר, וז"ל האשל אברהם: הנה נסתפקתי כמה פעמים אם אשה בכלל ערכות, למה דמשמע מהרא"ש ברכות דנשים בברהמ"ז לכאורה דאין

נשים בכלל ערבות, משום הכי אם כבר יצאה אשה יד"ח אין מוציאה לאשה או לאנשים למ"ד שמוציאה, עי' תוי"ט ר"ה פ"ג מ"ח, אעפ"י שיצא מוציא, מטעם ערבות וה"ה קטן לאשה או לקטן אחר והבן זה. עכ"ל.

וע"י בשו"ת מהרש"ם שם בדברי השואל הג"ר מרדכי הלוי בעמ"ס "עיר מבצר" שהביא מדברי ה"ראש יוסף" ריש מגילה דמי שאיננו רוצה לקיים מצוות קריאת המגילה אפשר דמכין אותו כל היום עד שיקיים, דעל דרבנן גמי מכין מכת מרדות, ועל קריאת הלילה י"ל דאין מכין דאין עיקר מצוותה בלילה, וכמו"כ בניד"ד על קריאת הלילה לא יכופו להשאיל המגילה למי שאין לו.

¹²³⁴⁵⁶⁷ [ה"י ח' 1234567]

¹²³⁴⁵⁶⁷ [אוצר החכמה]

הרב אלעזר בריזל

זמן קריאת המגילה בשכונות הסמוכות לכרך

1234567 ת"ח

לבנין בית יתומים דיסקין, וכן הוא מפורש בדברי מרן הגר"ל דיסקין, ומובא להלכה בהגהות הר צבי על הטור סוף חלק או"ת.

וראיתי מכמה גדולים שהוכיחו מדברי החזו"א בספרו דלא כהוראתו הנ"ל, מהא דכתב החזו"א או"ת סי' קכ"א וז"ל: נראה דאם נתוספו בתים חוץ לחומה אע"פ שהאריכו חוץ לתחום, ויש שאינם סמוכים ואינם נראים, מ"מ קורין בט"ו כיון שכל העיר כד' אמות ומקרו כולן תוך התחום, ובלבד שלא יהא ביניהן מגרש פנוי שבעים אמה או קמ"א כדין תחום לענין שבת. ע"כ. ומשמע מדבריו דדוקא שתחילת השכונה היא בתוך ע"א ושיריים או קמ"א (דהיינו ע' ושיריים לכל אחד), אבל אם השכונה מתחילה חוץ משיעור זה קורין בי"ד.

אמנם ראיתי לברר דברי החזו"א וליישבם עפ"י הוראתו הנ"ל. דהנה בסי' קנ"ג אות א' כתב להוכיח דכל שהתחלת העיר תהא בתוך מיל של הכרך אע"ג דהעיר נמשכת הרבה, מיקרי סמוך וקורין בט"ו, וכתב ע"ז להלן בעמוד ב': ולעיל סימן קנ"א כתבנו שאם נתוספו בתים סמוך לחומת הכרך והם מתייחדין לעיר אחת שאין ביניהם הפסק ע' אמה ושיריים וכו'. ולהמבואר אפי' ביש הפסק גדול בין הבתים לחומת הכרך כל שאין הפסק יותר ממיל הרי הבתים בכלל סמוך, וכל שתחילת העיר במרחק מיל ולא יותר הרי כל העיר בכלל סמוך, ע"כ.

וביאור דבריו הוא דבתחילה בסי' קנ"א סבר דכדין סמוך לא סגי שיהא תחילת העיר בתוך המיל שיהא נגרר כל העיר ליקרא סמוך, ע"כ כתב דבעינן שתחילת העיר יהיה בתוך שבעים אמה ושיריים להכרך דאז הוי כמחובר ממש, וכמ"ש שם שכל העיר נעשה כד"א, וכיון שהוא מחובר הרי כל כמה שממשיך בחיבור אחד אפי' יותר ממיל קורין בט"ו דהוי כעיר אחת, אבל אם יהיה הפסק

בשנת תשכ"ב פרסמתי קונטרס בשם "כרכין המוקפין חומה" לברר שכל השכונות הנמצאות בתוך תחום שבת של העיר החדשה דירושלים דינם כסמוכים לכרך וקורין בהם רק בט"ו.

על קונטרס הנ"ל הסכים עמדי הגאון ר' ישראל זאב מינצברג זצ"ל, וכתב בהסכמתו בזה"ל: "הנני מסכים לכל דבריו, והדין פשוט אצלי כי גם כהיום (כשהעיר העתיקה היתה בידי הלגיון הירדני) כל תושבי עיה"ק ירושלים עליהם לקרות רק בט"ו, וכל השכונות הבנויים בתוך תחום שבת של העיה"ק ת"ו הם בדין סמוכים לכרך שקורין בט"ו, וזכור אני מה שהורה גאון הגאונים אבד"ק לובלין בעל "תורת חסד" זצ"ל לפני ששים שנה כשהתחילו לבנות במגרשים של שכונת המערב (אולי היה הבנין של מושב זקנים המאוחד) אף שאז היה קצת רחוק מהישוב אעפ"כ הוראה ניתנה לקרות בט"ו. ע"כ לשון ההסכמה הנוגע לענין זה. (ומה שכתב אח"כ בענין העירוב, אין זה מדברי התורת חסד, כי בשעתו עדיין לא היה עירוב המקיף את השכונות ביחד עם עיר העתיקה, רק הגר"ז מינצברג כתב זאת מדברי עצמו).

אוצר החכמה

כמו"כ ידוע ומפורסם העובדא שכאשר התחיל הישוב בשכונת גבעת שאול ב', שהיתה רחוקה מהשכונות שסביבות ירושלים מגרש פנוי יותר מקמ"א אמה, וגם רחוקה יותר משיעור מיל ממקום חומת העיר העתיקה, וכאשר התקרבו ימי הפורים הלך הגר"ש אונגר שליט"א שהיה אז רב המקום בשליחות התושבים למרן החזו"א שיתן הוראה איך להתנהג בקריאת המגילה, אז יצאה מפיו הוראה מפורשת שעליהם לקרות אך ורק בט"ו. הוראה זו קיימו וקבלו בלי שום פקפוק.

הוראה זו נתן גם הגאון בעל תורת חסד למושב זקנים, וכן הורה הגר"ח זוננפלד

משתנה דינו של העיר מפרוז לסמוך. ונ"מ לשכונות שהיו רחוקות מירושלים יותר ממיל ואח"כ נתרחה ירושלים חוץ מהחומה יותר ונעשית השכונה בתוך מיל להתרחבות ירושלים, שנשארת השכונה פרוזית, וצריך שתתרחב השכונה ותתקרב לירושלים ואז תיהפך למוקפת.

[וברור שחומת העיר דהיום אינה בכלל במקום החומה שהיתה בימות יהושע בן נון, ובשנת תשכ"ו פרסמתי קונטרס בשם "בירור דברים". בו רשמתי ציורים של ג' חומות של ירושלים, א. ציור חומה גדולה ורחבה מכל הצדדים הרבה יותר מהחומה דהיום, והיא החומה שהיתה בימי יב"נ, והבאתי ע"ז הוכחות וראיות מדברי הגמ' והראשונים. ב. ציור חומה שניה פנימית יותר שהיתה בימי שלמה המלך ובזמן המקדש, שאז היה צריך להיות עיר ציון לבד ועיר ירושלים לבד. ג. ציור חומה השלישית המצומצמת והיא החומה של זמנינו, שחלק מעיר ציון בתוך החומה וחלק מחוץ לחומה].

מכל האמור מובן הפסק שפסק החזו"א לתושבי גבעת שאול ב' והפסק של הגר"ח זוננפלד והתורת חסד והגר"ז מיצברג זצ"ל, שכל שכונה בירושלים שמתחילה בתוך מיל מסוף השכונות המחוברות בתוך ע' אמה ושיריים שנעשית כעיר ירושלים ממש וכנ"ל, ומשם ולהלן בא ההלכה של סמוך, וכל שהוא בתוך תחום שזוהי אלפיים אמה קורין אך ורק בט"ו. וכן נהגו תמיד למעשה.

[במאמר זה לא דנתי בענין המקומות היותר מרוחקות לגבי השאלה של "נראה" ובענין אם העירוב מחברם אל העיר].

יותר משבעים אמה ושיריים או קמ"א שאז אינו מחובר כעיר אחת ובאים לדונו מדין סמוך ובזה לא נגרר כל העיר אחר תחילתו ובעינן שכל העיר יהיה בתוך המיל.

אולם בסי' קנ"ג שבו הוכיח דגם בדין סמוך סגי שתחילת העיר בתוך תחום מיל אע"פ שהעיר נמשכת הרבה חוץ לתחום, ע"כ כתב דלהמבואר לא בעינן שיהיה תחילת העיר בתוך קמ"א אמה אלא בתוך תחום מיל, וזה ברור.

עכ"פ חזינן מדבריו דאף בתחילה כשסבר דבדין סמוך אין העיר נגרר אחר תחילתו מ"מ בתוך ע' אמה ושיריים נגרר העיר אפי' נמשך הרבה כיון דהוי כעיר אחת ממש, וא"כ נמצא דסוף הכרך הוא כשנגמר אותה העיר המחוברת אל הכרך ומאוחדת אליה, וא"כ אפשר למדוד מסוף אותה העיר שיעור מיל וכל שהוא בתוך המיל קורין בו בט"ו מדין סמוך לכרך, דהרי העיר הוא חלק מהכרך והמשכו.

ומ"ש החזו"א בסי' קנ"ג תחילת אות ב' בזה"ל: ונראה דאף אם נבנתה העיר בתחילתה רחוקה מן הכרך ואח"כ נתוספו בתים ונסמכה העיר אל הכרך, יש לעיר דין סמוך, אע"ג דעד השתא היתה פרוזית וכו' שבה מדין פרוזית לדין מוקפת, ואם נתוספו בתים לכרך חוץ לחומה ועי"ז נעשה הפרוז סמוך, לאו כלום הוא ובעינן סמוך לכרך ממש, ע"כ, יש ליישב דהיינו דוקא אם נתוספו הבתים להכרך אחר כך והיה כבר לעיר דין פרוז, דהרי בזה איירי שם החזו"א, דכדי להפוך את העיר מפרוז לסמוך ולשנותה בעינן שהעיר עצמו ישתנה ויתקרב אל הכרך, אבל אם הכרך מתרחב ומתקרב אל העיר, אין

יחיאל גולדהר

בירור מקיף ויסורי בענין כדור ושאר משחקים בשבת

חלק ג'. בירור דין משחק כדור רגל והמסתעף בשבת

עד הגה עסקנו בבירור משחק הכדור בשבת בהנוגע לאיסור מוקצה, ועתה גברר את ענין המשחק לגבי שאר איסורים שאפשר לייחס למשחק זה:
ריצה בשבת / הרץ להתענג / איסור משא ומתן ושכר שבת / אשוויי גומות / תיקון כלי / הוצאה מרשות לרשות / ביטול תורה - חיוב ת"ת / הוללות ופריקת עול.

א. איסור ריצה בשבת

בגמ' שבת קיג דרשינן עה"כ וכבדתו מעשות דרכיך שלא יהא הילוכך של שבת כהילוכך של חול וכו' מאי היא - גדר הילוכך של שבת וכו' כדבעי מיניה רבי מר' ישמעאל ב"ר יוסי מהו לפסוע פסיעה גסה בשבת - פרש"י מי עבר משום מעשות דרכיך, פסי"ג יותר מאמה פסיעה בינונית א"ל וכי בחול מי התירה, שאני אומר פסי"ג נוטלת אחד מת"ק ממאור עיניו של אדם עכ"ד הגמ'. וכן הוא בברכות ו: דהרץ בשבת ה"ה מחלל את השבת.

ויש להעיר מדברים רבה [הוצ' ליברמן י-ס ת"ש עמ' 17] מהו לרוץ בשבת, כך שנו רבותינו אין רצין להיות עמל בשבת² וכן מי שהוא רץ בשבת מחלל את השבת שלא ניתנה שבת אלא לנוח בה, אבינא ראה לחבירו רץ בשבת מפני הגשמים א"ל מי התירה בשבת שאתה רץ בשבת. וכן במשנת ר' אליעזר - ברייתא דל"ב מדות [פ"ב] מניין שאין פוסעין פסי"ג בשבת ת"ל וכבדתו מעשות דרכיך.

ובמדרש עשרת הדברות לר"מ הדרשן [הובא בתו"ש יתרו כ. אות רל"ו] אם תשיב משבת רגליך עשות חפצין וגו' - פירוש שלא תטריח עצמך אפילו בתוך התחום ד"א שלא תפסיע פסיעה גסה שהיא נוטלת אחת מת"ק ממאור עינים של אדם.

וכן פסקו הראשונים שאסור לפסוע פסי"ג בשבת - שאילתות [שאילתא א.], רי"ף, ורא"ש, ושאר ראשונים שבת (שם) ולשון הרמב"ם פכ"ד ה"ד דשבת ואסור לרוץ ולדלג בשבת.

אולם האגודה פ"ק דתענית כתב דלהלכה נקטינן כמ"ד דילוג וקפיצה אסור ופסי"ג מותר ושכ"ב תוס' [ואינה לפנינו]. ובקו"א לשו"ע הרב שא.א. כתב שכ"ד הר"מ דהוא לא הזכיר פסי"ג, - הביאו המנ"ש [שירי המנחה צ.א.] ללמד זכות על המקילים בפסי"ג.

איסור ריצה בשבת אינו בגדר גזירה או תקנה אלא איסור דרבנן גרידא, ואין עוברים עליו משום לא תסור - תורת הנביאים (למהר"ץ חיות) פ"ב.

שיעור אמה דכתב רש"י כתבו כן ברא"ש ור"ן ועוד: ובאו"ז עירובין הביא לזה ראיה מהגמ' עירובין מב. דשיעור פסיעה בינונית היא אמה.

ב. חרץ לתתענג

כתב הסמ"ק [מצוה רפ] ובכלל זה כתיב וכבדתו מעשות דרכיך ועל זה אסרו ללכת בתוך שדהו לידע מה היא צריכה וכן אל ידלג ואל ירוץ בשביל חפציו להרויח, אבל לדבר מצוה

1 בהמשך דברי הגמ' בסוגיית אמת המים יש אריכ"ד בהמפרשים והפוסקים וטעון בירור רב, דין דילוג וקפיצה יבואר בהזדמנות בעז"ה.

2 וכ"ה בתוספתא שבת יז. הובא בב"י ריש שא ויבואר להלן אות.

מותר, ונ"ל כי בחורים המתענגים בריצתם ובקפיצתם מותר שאינם רוצים³ להרויח⁴ וכן לראות כל דבר שמתענגים בו לראותו עכ"ל.

דברי הסמ"ק הובאו⁵ באורח"ח הל' שבת אות ת' - כלבו סימן לא, ובאגודה [שבת פ' טו - הובא במ"א שא. ב.] כתב בשם סהמ"צ נערים השוחקים יחד בשבת שרי שמתענגים בריצתם וכן הועתק דבריו בטושו"ע שא.א. וכן נקטו כל⁶ הפוסקים.

והנה יש לבאר סברת הסמ"ק, דהלא לכאורה חז"ל דאסרו שלא יהא הילוכך של שבת כהילוכך של חול, כוונתם היה שלא ירצו וימהרו בפסיעתם כדרך כל אנשים (היכי שממהרים) בימות החול - והוי עובדין דחול - כ"כ בשו"ע הרב קונ"א שא. ב., וע"כ לכאורה קשה איזה היתר יש להני דמתענגין? (ראה חידושי חת"ס סוף שבת דאין מבטלין איסור דרבנן משום מצות עונג שבת, וכ"כ בחידושי לגיטין לו. ד"ה ואם וראה תו"מ ויקהל עה"פ לא תבערו אש).

כששאלתי שאלה זו לכו"כ מרבני ירושלים השיבו דתקנת חז"ל היתה לגבי אנשים שבד"כ אינם פוסעים פסי"ג, אלא כשממהרים לאיזו סיבה שהיא, אולם לגבי בחורים שבכל ימות השבוע אצים ורצים כדרכם להם לא תקנו עכ"ד אולם לענ"ד אפ"ל כן דהרי הסמ"ק מסיים, וכן לראות כל דבר שמתענגים בו לראותו ולרוב הפוסקים (ראה הערה 16) כוונתו שמותר לרוץ כדי לראות דבר תענוג הרי המדובר גם באנשים מבוגרים ול"ד בחורים.

לאחר חיפוש מצאתי שכבר נגע בקושיא זו הישועות יעקב [שא. א.] ומבאר שעיקר כוונת חז"ל היה לא ללכת כדרך שהוא הולך לעסקיו וכמש"כ הסמ"ק⁷, שהוא בפסי"ג, משא"כ אם גם בחול אין דרך לילך לעסקיו בפסי"ג רק כשצריך להתעמל אין זה דרך חול עכתו"ד ודבריו צ"ע וקשה להולמם, ועוד קשה מה שהקשיתי לעיל ויש להוסיף עוד ק' הרי התה"ד התיר לדבר דברים בטלים אם מתענג, ומסתמך ע"ד הסמ"ק ולפי"ד הישוע"י אינו מובן.

אלא לענ"ד צ"ל דהסמ"ק סבר שחז"ל לא תיקנו לכתחילה על אדם המתענג - דהרי יש לו עונג⁸ שבת מזה⁹, וביתר ביאור שתכמינו ז"ל רצו שהאיש הישראלי יתענג בשבת בכל אשר

3 הב"ח גורס רצים וכ"כ במקו"ח (בכרך).

4 בשו"ת חמדת צבי (להרב מ.ד. וולנר) ח"א סימן כב או"ק יא כתב דברים תמוהים ביותר, שפירש ד' הסמ"ק בהיתר בחורים המתענגים, שאינם רצים להרויח זמן וכהיתר של פסי"ג ע"ג אמת המים (אחרי דיוק המילים אינם רצים להרויח). ראשית הלא כל האחרונים למדו שכוונת הסמ"ק, להרויח עניני ממונות ונראה שהוא עוסק במר"מ, ושנית איך יפרש מה שסיים הסמ"ק, וכן לראות דבר שמתענגים בו, הלא שם מרויח זמן. וכן אתמהה מש"כ במשאת המלך (להרב ש.מ. דיסקין) ח"א סימן קכב שביאר נימוקו דהסמ"ק - שהריצה דבחור אינו נראה כמו שנחפו לעסקו וכדו'. מה יענה בהיתר ריצה כדי לראות דבר תענוג דהתם וראי לא מינכר שרץ לשם תענוג ואפילו להט"ז וסיעתיה המחמירים שם וההיתר הוא לראות דבר תענוג, הרי החמירו מטעם שאינו מתענג בשעת ריצתו.

5 יש להסתפק אי שאר הראשונים שלא כתבו את חידושו של בחורים המתענגים אי ג"כ ס"ל הכי ולהעיר מש"כ בליקוטים מספרי דברי רש"י (הבאתיו ח"א הע' 31) שלא לשחוק בכדור בשבת באיכ"ר... פי' משום פסיעה גסה, ולהעיר מלשון ס"ח (הבאתיו בח"א ריש סי' א) שכתב כתיב והיית אך שמח לרבות לילי יו"ט האחרון, יכול בכדור או בפסי"ג ת"ל אך.

6 להעיר שבקיצור שו"ע [צ.א.] לא הובא דינו דהסמ"ק.

7 ומצאתי שכ"כ בפסקי הרי"ד, והמאירי על אתר שהחשש הוא שלא יתראה כמו שהולך לעסקיו.

8 יש לחקור אי ההיתר בגין המצוה דעונג שבת, או דאמרינן שבמקום עונג לא גזור. והנפק"מ יהיה לגבי יו"כ דיש רק מצות כיבוד ולא עונג וראה היטב ערך ש"י שא. ד"ה ולדעת הב"ח, וישו"ע שא. ב. [בעת סידור המאמר לדפוס מצאתי בפסקים וכתבים לתה"ד סימן קנה שביאר היתר שיחה בטילה בשבת, היכא דמתענג וכתב תו"ד כדמוכח בסמ"ק דמתיר לפסוע פסי"ג לבחורים המתענגים במרוצתם ונלע"ד הטעם דכיון דמתענגים בכך חשיב דבר מצוה וחפצי שמים כדבר מצוה דמותר לרוץ לב"ה, בלקט יושר [ח"א עמוד 58] הובא תשו' זו והנוסח שם ולדבר מצוה מותר לרוץ, וכן ה"ה להרבות שיחה. ונ' שהג"י האחרונה נכונה].

9 מצות עונג שבת היא ל"ד באכילה ושתייה אלא ה"ה בכל דבר שהגוף נהנה ממנו כ"כ ביראים סימן צט וז"ל

יכול וע"כ לא ירוץ ולא ידבר דברים מיותרים וכיבד א"ע כמי שהוא בא אל המנוחה והנחלה, אולם אם יש מי שמתענג בריצה הלא זוהי תענוגו, ויש להסמיק מש"כ הרמ"א [רפח. ב.] שמי שיש לו עונג אם יבכה מותר וכהט"ז שם¹⁰.

ויש להסתפק לד' השאלות [סוף שאילתא א'] שביאר את שאלת הגמ' מהו לפסוע פסי"ג בשבת, מי אמרין כבוד שבת עדיף ולא יפסע "או דילמא חביבי דבר הלכה עדיף" הרי שהגדיר את האיסור ריצה מטעם כבוד שבת, ואי משום הא מהיכי תיתי להקל משום עונג. וצ"ע.

ומצאתי סמך לדברי בשו"ע הרב קונ"א שא.ב. שכתב בתו"ד והילכך בשבת כבחול דכשמענג בהם יש כגון ענג שבת ולא דרך חול. משא"כ הא דמותר פסי"ג לדבר מצוה וכיו"ב ה"ה היתר שהתירו החכמים אחרי התקנה משא"כ על המתענג לא גזרו לכתחילה כנ"ל וסמך לד' בגמ' ברכות שהרי ר' זירא לא ידע בהתחלה שהתירו ריצה לדב"מ, איברא שבשו"ת רבי משה פרוכניצאלו (-להלן רמ"פ) סימן נג כתב ע"ד הסמ"ק, ודומין קצת מה מפאת היתרם לרבנן דרהטי בפרקא;

הב"י ריש סימן שא אחרי העתקת לשון הסמ"ק כתב, ובתוספתא פ' יז (משבת) תניא אין רצין בשבת כדי להתעמל אבל מטייל כדרכו אפילו כל היום כולו [ואינו חושש¹¹], כתב בתשובות שבסוף ספר חזקת התנופה¹² לטייל בשבת במבוי שיש בו עירוב בלי כיסוי הראש ובלי סרבל תלוי במנהג ואם נהגו שלא לטייל מנהג יפה הוא ואין להקל בו וראיה מפרק מקום שנהגו עכ"ל. עכ"ד הב"י, כוונת הב"י עם העתקת לשון התוספתא אפ"ל בד"פ - שמעיר על הא דאין רצין, אולם טיול מותר וזוהי ג"כ כוונתו עם העתקת לשון החזקת התנופה¹³. וכן נראה

כשם שיש עונג באכילה כך יש עונג בהנאת הגוף, ומצוה על האדם לענג עצמו בהנאת גופו. וראה מאירי שבת קיח. בשם ירושלמי במה מענגו חר אמר בשינה וחר אמר בת"ת - ראה שם פ"י הדברים וראה ב"ח סימן רפא בענין שינה בשבת וע"ע סימן רפ ורצ. בהג"ה ולהעיר מר"ן נדרים לו: ד"ה דיפנו דגם השעשוע עם הילדים אצל הסעודה בשבת הוי מעונג שבת.

10 ויש להסמיק שכע"ז כתב המל"מ עמש"כ הר"מ הל' מעשר פ"ה כ"ב תאנה שהיתה מיוחדת לו לאכול פירותיה בשבת וליקט ממנו כלכלה לא יאכל עד שיעשר הואיל ופירות אלו מיוחדין לשבת והשבת קובעת. וכתב עלה המל"מ דיש מקום לצדד דשרי לעשר בשבת דבר שלא נגמרה מלאכתו דהא עיקר טעמא דשבת קובעת למעשר היינו משום דכתיב וקראתי לשבת עונג וא"כ איך אפשר לצייר דטעם העונג יהיה סיבה שלא יאכל והלא קרא צווח ככרוכיא קום אכול משמע עיי"ש וכ"כ שו"מ מהר"ד ד' ח"ב סו"ס רכג - וראה מש"כ ג"ע מהרש"ם בקונטרס אהבת שלום - שבסוף ס' מג"ש אות יא.

11 "ואינו חושש" שבתוס' לא העתיקו הב"י. בתורה שלמה חי"ד עמוד שלב פירש בד"א, "ואינו חושש" - להוציא משיטת החיצונים שהלכו בשיטת השמרונים הדוסתאים שאסרו טיול בשבת והתירו לצאת בשבת רק למצוה ולצורך הגוף ויש שהחמירו עוד יותר עיי"ש והאיר שם מתרגום ירו' א. [שמות טז. כט.] ולא יפוק אינש מאתריה לטיילא לבר מתרין אלפין עכ"ד, אולם נעלם ממנו מש"כ במשנת ר' אליעזר (הג"ל ריש אות א') שכתב שם מניין שאין מטיילין בעיר לדבר שאינו של מצוה ת"ל אם תשיב משבת רגליך.

12 ר' משה ב"ר משה די ברושליוש - [מחכמי ספרד בשנת ק"ן לערך, נדפסה ממנו תשו' בפאה"ד סי' קפג, ופסק בשו"ת ריב"ש סי' רט] חיבר קיצור תשובות הרא"ש וכלליו, והוסיף להם ס"ד תשובות חדשות להרא"ש וקראם "חזקת התנופה". מזכירו הב"י בעוד כמה מקומות ראה חו"מ ריש סי' ס ושם סו"ס צו ועוד. ונדפס לראשונה ע"י החיד"א בסו"ס חיים שאל ח"ב ותשו' דילן היא בסימן נה שם.

13 איברא דכוונת התשובה מחוסר הבנה; בדרישה ה. פירש דבריו כיסוי הראש - כובע הגדולה שנושאים על הכובע הקטן ור"ל אע"פ שדרך הפועלים להלוח כן כשעוסקים במלאכתם בלי כיסוי הראש ובלי סרבל ואתי לידי חשד שגם הוא הולך למלאכתו, ומש"ה נקט במבוי שיש בו עירוב - ששם מצוי הרבה בני"א ומצוי כמו"כ כלים והו"א שיחשדוהו שלא לטייל הוא הולך אלא לעשות צרכיו וכדו', קמ"ל דמותר (מכאן הוכיח בשו"ת חמדת צבי הנ"ל דאם ספורט אסור בשבת א"כ לבישת בגדי ספורט ג"כ אסור, אפילו ברחוב העיר ודו"ק).

שהבין כך הרמ"א שכתב בסעיף ב', וכן מותר¹⁴ לטייל בשבת ב"י.

אולם בביאור הגר"א למד שמדברי התוספתא ראייה להסמ"ק שכתב [שא.ב.] בחורים וכו' וכן [מותר לטייל] תוספתא אין רצין כדי להתעמל, אלמא דאין איסור אלא להתעמל שאינו תענוג עכ"ד הגר"א אולם לענ"ד צ"ע בדבריו שהלא כל הפרק יז דהתוספתא הוא ביאור על כל סוגי התעמלויות האסורות בשבת, משום גזירת רפואה - שחיקת סממנים, וקמ"ל שגם הרץ עם כוונה להתעמל ג"כ בכלל האיסור, אולם דינא דילן איסור ריצה הלא הוא משום הילוכך, והי"ע.

ע"כ ביארנו בעז"ה סברתו דהסמ"ק, והנה למעשה נחלקו האחרונים אי הסמ"ק התיר לכתחילה או רק בדיעבד, הב"ח כתב שההיתר הוא רק בדיעבד דחיישינן כיון שרגיל כך בחול כדי להרויח א"כ יעשה כן גם בשבת, אולם בדיעבד אין למחות לא לבטל תענוג שלהם וכ"ד א"ז ב. - א"ר ה. וכ"נ דעת מקו"ח (בכרך) וראה שו"ת מהרש"ג ח"ב סימן צג.

אולם דעת מ"א ג. שמותר לכתחילה - וכן משמעות שאר הפוסקים והשו"ע ביניהם שהעתיקו לשון הסמ"ק ולא פירשו שהוא רק בדיעבד וכ"ד מ"ב ה. ערוה"ש מד¹⁵.

1234567

אולם כבר העירו על קושי הלשון, במא"מ, ובשירי ברכה כאן ושניהם מפרשים כפי מה שמצאו את הנוסח המתוקן, וז"ל לטייל בשבת במבוי שיש בו עירוב בלי כיסוי הראש ובלי סרבל כמו בחול תלוי במנהג ואם נהגו לטייל מנהג יפה הוא ואין להקל בו כי מנהג כשר הוא לשנות עטיפת שבת מעטיפת של חול ומנהג אבותינו תורה היא ראייה פ' מקום שנהגו ע"כ וכוונתו שאפילו בעת טיול גרידא ישנו את מלבושיהם להיזכר שיום שב"ק היום, וכרמ"א לק' סעיף יז. וראה עוד פ"י במא"מ.

14 אם כוונתו בהטיל כדי להתעמל נח' האחרונים הא"ר כתב שמדברי הלבוש משמע שאסור (שהלבוש כתב טיול כדרכו מותר - משמע שטיול גרידא מותר אולם יש להעיר שהלבוש העתיק את לשון התוספתא) והסכים לד', והוסיף הא"ר שכ"מ מהתוספתא. ובשעה"צ ט. כתב שכ"מ מהרמב"ם כא. כח. אולם דעת מ"א ה. שמותר וביסס דעתו בא"א שם ושכ"ד הלבוש, וכ"ד החסדי דוד על תוספתא שם שולחן עצי שטים סימן ו'. וכ"ד פת"ה ג. תוס' שבת ה., שעה"צ ט.

16 להשלמת הנושא יש לבאר את סיומא דהסמ"ק "וכן לראות כל דבר שמתענגים בו לראותו" הטור שהעתיק דבריו כתב וכן לראות כל דבר שמתענגים בו מותר לראותו והעיר הב"י על אתר שמותר האחרון מותר הוא. אולם הב"ח כתב שהטור דייק והוסיף מותר האחרון להורות שמותר לרוץ כדי לראות דבר שמתענג בו והחידוש הוא אע"פ שבשעת ריצה אין לו תענוג אלא לבסוף בשעת ריצה. וכבר כתב כן הב"י בפרטי רמזי דינים שבריש הסימן - מותר לרוץ ולראותו - כן העיר כבר המא"מ. וכ"ד א"ר ו. , מ"א ג.ה. - לדעת לבו"ש ומחצה"ש, עו"ש ג. חמד משה ב., מא"מ ב., תורת שבת ב. מ"ב ו. ובשעה"צ כתב שכ"מ מבהגר"א, ערוה"ש מד.

ודעת הט"ז דהסמ"ק מתיר ריצה רק אם מתענג בשעת ריצה וכוונת הטור אם הוספת, מותר' להורות שמותר לילך כדי לראות דבר האסור בשבת אם מתענג מראיתו, אולם אם רץ - דהיינו מתעמל כדי שלאח"ז יהנה אסור שהרי כ"כ בתוספתא אין רצין בשבת כדי להתעמל, והא ודאי יהיה לו עונג ונח' אחרי התעמלותו עכתו"ד וכן דעת פרישה (ומה שכ' במא"מ שד' פרישה כהב"ח לא הבינותי) לבוש, מ"א לדעת א"א ד., ותוס' שבת, בשו"ת מלמד להועיל או"ח נב. ויסורי ישורון עמוד 321 הוכיח שכ"ד הר"ח. בפמ"ג א"א. כד. ובערך ש"י נוטים לדעת הט"ז האחרונים הקשו כמה קושיות על שיטת הט"ז א) מהיכי תיתי שיש דברים שאסור להסתכל עליהם בשבת, ואי בכתב שתחת הדיוקנאות מהיכי תיתי להתיר - חמד משה, מא"מ, שו"ע הרב קונ"א אות ב' תורת שבת ב. ב) מקומו של הלכות דברים שאסור להסתכל עליהם בשבת הוא בסימן שז - ח"מ מא"מ ג) יש נפק"מ גדולה בין התענוג שלאחרי התעמלות להתענוג של ריצה כדי לראות דברי תענוג - חמ"מ. וראה מה שתי' בפמ"ג.

בשעה"צ ט. כתב שלפי"ד המ"א (וסיעתיה) כל האיסור דריצה היינו רק היכא דכוונתו להתעמל ואם יש לו כוונה אחרת (ל"ד תענוג) מותר.

אולם בתורת שבת (מסיעתיה דהמ"א) הוכיח [ס"ק ב.ג.] דההיתר הוא דוקא היכי דכוונתו הראשונה הוא לתענוג.

בשורת חמדת צבי ח"א סימן כב או"ק ב. ובשורת מנחת דוד (כהן) ח"א סימן מ. או"ק ד. אסור משחק כדור רגל (- להלן כדור) ג"כ מטעם שהוא רץ עם כוונה להתעמלות והוא אסור משום רפואה או משום עובדין דחול, אמנם נראה לומר שאין בזה איסורים אלו שהרי כל כונתו הוא לשם תענוג שבדבר (או הגאווה שיש בו) אה"נ שכל תורת הספורט בנוי לחזק את הגוף אולם כעת בשעת המשחק הלא כל רצונו הוא לשחק ולנצח,¹⁷ אולם אה"נ אם כונתו להתעמל פשוט הוא שאסור.

אחר החכמה

וכן אסור להתאמן ולהתלמד בכל מיני העמלויות בשבת שאז אין לו כ"כ תענוג וכונתו הוא להזיע ולהתעמל כדי שאח"כ יבוא התענוג וכעין מש"כ הט"ז ד. עי"ש, ומצאתי שכ"כ בשו"ת מהרש"ג [ח"ב סי' צג.] וז"ל ומה שמבואר (שמותר כדי להתענג)... אבל שיצוה להם אחר לרוץ ולקפוץ זה וודאי אסור וגם הרי לא נאמר בסתמא בחורים מותר להם לרוץ ולקפוץ, ורק כך נאמר בחורים המתענגים בקפיצתם ומרוצתם מותר וכו' הרי שאינו מותר אלא לאותן בחורים המתענגים וכו' ומשום דלא אסרו להם להתענג, אבל אם מצוה להם לא ומש"כ וקו"ח שיש הרבה שאינם מתענגים. עכ"ד, כמו"כ נראה במשחק שדרך השחקן הוא שמפעם לפעם מגבירים ומקשים משלב לשלב¹⁸ כשבאו כבר להשלב הקשה יש להחמיר בשבת ודו"ק.

הח"ח 1234567

סיכום:

אסור לרוץ בשבת¹⁹ או לפסוע פסי"ג חוץ מלדבר מצוה או הרץ לשם תענוג, היתר ריצה לשם תענוג דעת הב"ח וסיעתיה דהוא רק בדיעבד - דהלא מיחזי כרץ לשם עסקיו ונ"ל לחדש דהמשחק לבד אזי הב"ח יודה דהוא מותר אפילו לכתחילה.

ודעת המ"א וסיעתיה דהוא מותר לכתחילה. וכ"נ דעת כל הפוסקים שדנו בכל מיני משחקי כדור בשבת ולא הביאו את דעת הב"ח ודו"ק.

לרוץ כדי לראות דבר תענוג; דעת הב"ח וסיעתיה שמותר.

ודעת הט"ז וסיעתיה שאסור.

לרוץ וכונתו אינו להתעמל וגם לא להתענג אלא לד"א דעת המ"ב להקל (לשי' המ"א) ודעת תורת שבת להחמיר.

טיול כשכוונתו להתעמל דעת מ"א וסיעתיה להתיר ודעת א"ר וסיעתיה שאסור.

ויש מקום להחמיר כשמטייל ללבוש בגדי שבת (ולא בגדי התעמלות).

ג. איסור משא ומתן - ושכר בשבת

רוב הפוסקים שדנו בנידון משחק כדור וכדומה כתבו שחד מהאיסורים הוא מו"מ בשבת שכנראה דרך המשחק היה שמי שניצח הרוויח את הכסף, וכמוש"כ הרמ"א שלח. ה. בשוחק כדי להרוויח אסור אפילו שוחק בתם וחסר דהוי כמו"מ, ונראה שבמשך הזמן רצו היהודים לשחק וחששו מאיסור מו"מ ע"כ במקום כסף קיבלו דברי מאכל ומשתה וכמוש"כ רמ"פ בתשו' וז"ל ונוצחים זה את זה אם מעט ואם הרבה אוכלים ומשקים ושאר הדברים וכלם

17 וביותר תמוה מש"כ במנחת דוד (שם). ועיין מ"ב ובה"ל דאפילו לטייל מותר רק לדבר שמתענג משא"כ לראות דבר האסור אסור עכתו"ר מה עניינו לריצה לשם משחק, ולא קרב זא"ז.

18 וכמוש"כ הרמב"ם [שמירת הבריות ה. סעיף 9] אמנם ידע אותו המתעמל ביום שני ושלישי אם יקרה בדבר מזה תענוג, יתקנהו ביום השני לו כמו שהוא אם היה התעמלותו יותר חזק ממה שראוי שיעשהו ביום השני יותר נקל.

19 וה"ה ביו"ט - כ"כ פמ"ג מש"ז שח"א. ח"א פ.א., וביאורו"ל סי' תקכ"ד לכבדו. מד"ע. וראה לשון הס"ח שבהע' 5. אולם בגליוני הש"ס [שבת קיג.] הביא לשון וקח ומשמע מדבריו שאסור רק בשבת ולא ביו"ט עי"ש.

נעשים דינרים בבואם לחשבון על צחוקם ביניהם לאחר זמן עכ"ד. והיו שהתחכמו עוד ובשבת לא קיבלו אפילו דרא דממונא רק "שיש להם גוי מי מפסיד ומי מרויח ולמחרת השבת פורעים זה את זה" - כלשון מהרי"ט צהלון בשו"ת החדשות סימן רב ועכ"ז אסרום, וכ"כ בשו"ת אורח משפט מילואים סימן קנב.²⁰

¹²³⁴⁵⁶⁷אזה"ח

איברא דבזמנינו אנו, כללי המשחק הוא אחרת, והוא שכל קבוצה מקבלת משכורת קבוצה רק מי שניצח אזי במשך הזמן עולה משכורתו ע"כ אינו אסור מטעם מו"מ - שדעת כו"כ רי"א שאיסורו דרא דאורייתא, ראה רמב"ן ויקרא כג. כד, מ"מ על הר"מ כא. א. דשבת, מנ"ח מ' רצז. א. וידוע דברי החת"ס [שו"ת תחומ"מ סי' קצה] דהקובע מו"מ ה"ה מחלל שבת בפרהסיא והוא מה"ת. אולם יש לאסור מטעם שכר שבת - גזירה משום מו"מ, והאיסור דשכר שבת כתבו הגר"ח מבריסק בחידושו לגמ' שבת יט. ובצפנת פענח פ"ו הכ"ה דשבת שהאיסור הוא על המלאכה היכא דמשתכר בה. ובמנורה הטהורה ר"ס רמג חידוש - כשם שאסור ליטול שכר שבת כך אסור ליתן ש"ש ובסי' רמז. ב. הסתפק בזה וע' מש"כ ע"ד בתהל"ד רמג. א. ושו"ז. אסור לקבל שכר שבת אפילו מגוי סימן רמו סעיף א.

אולם י"ל אם קבוצה משחקת גם בימות החול אפשר דמותר מדין שכר שבת בהבלעה ואם התשלום הוא לכל השנה אזי לכו"ע אין איסור שכר שבת - אולם לפי"ד השו"מ מהדו' ה' סימן כד שההיתר דהבלעה הוא כיון דעיקר גזירת שכר שבת הוא משום מו"מ - שלא יבוא לידי כתיבה, וא"כ כל שהוא בהבלעה לא יכתוב בענין שבת בפ"ע עכ"ד ע"כ י"ל דכאן במשחק כדו"ר הנוהג הוא בכתיבה וע"כ יש לאסור. אולם מצאתי בערוה"ש [שלח. יג.] שלימד זכות להמשחקים וז"ל ואין בצחוק הזה רק אסמכתא בעלמא ולא כדרך מו"מ. ולמי שסובר דאסמכתא לא קניא אינו מחויב לשלם ולכן מה שמשלם אינו אלא מתנה בעלמא ואין בזה גזירת מו"מ (כנלע"ד ללמד זכות) עכ"ל.²¹

^{אוצר החכמה}

ד. חשש אשווי גומות

הפוסקים שדנו במשחק כדו"ר וכדומה השוו אותו למש"כ בסימן שלח אין שוחקין באגוזים ותפוחים וכיו"ב משום אשווי גומות - כ"כ בשו"ת באר עשק [סימן פא] שו"ת רמ"פ [סימן נג] שו"ת זרע אמת [סימן לג] וכ"כ פוסקי זמננו - מ"ב שח. קנב. ובשו"ת שלמת חיים ח"א סימן ע"א כתב וגם משום חשש אשווי גומות כנראה שיש גם בזה. קצות השלחן קי. בדה"ש טז. שו"ת אורח משפט מילואים סימן קנב, וכמו שהיא נהוגה היום שעושים על ידו תפירות, שו"ת שאלי ציון ח"א סימן יא, מ"מ יש חשש אחר של אשווי גומות שבעת משחקם בריצתם ובעיטתם הם משווים גם גומות וזה ודאי ניחא להם שיהיה אשווי גומות וזה כבר חשש של איסור תורה.

אולם נ"ל דהיום בד"כ מקום המשחק מכינים אותו מיוחד שיהא נוח לשחק ואין חשש אשווי גומות והסכים לזה הגאון ר' ש"ז אויערבוכ שליט"א, ואולי כוונת האח' הוא בכדור קטן, ודרך המשחק הוא שמגלגים אותו על הריצפה (כעין גולות) והסכים לזה הגאון רי"ש

²⁰ אולם יש להעיר שבשו"ת זרע אמת סימן לג ושו"ת זקני יהודה סימן כב לא הזכירו איסור מו"מ.

²¹ עוד יש להביא סברא להקל והוא מה שחידש בשו"ת מחנה חיים [ח"ג אור"ח סי' כא] וז"ל דיש הבדל אם השכר בא בעבור פעולה הנקשרת ביום ההוא היינו שבת ויו"ט או שייך בו איסור שכר שבת אבל אם הפעולה אינה נקשרת ביום ההוא היינו שבת ויו"ט והיתה יכולה להיות ביום חול רק אירע מקרה שנעשית הפעולה בשבת אז אין בשכר הנ"ל איסור כלל עכ"ד לענינו, ועוד סברא להקל כתב בשו"ת מהרש"ג ח"א אור"ח סי' סה - שהוכיח שיש להבדיל לענין איסור שכר שבת בין אם הריוח הוא מעבודה שנעשית בקבלנות שהתשלום הוא בעד כל העבודה כך שאין העבודה קשורה ליום השבת, לבין העבודה שמשתלמת לפי שעות ימי העבודה עיי"ש.

אלישיב שליט"א, ולהעיר שאפילו אנן דמחמרינן כהרמ"א²² בקרקע מרוצף אטו אינו מרוצף אולם היכא דרובו או כל העיר מרוצף לא גזרינן כמוש"כ הפוסקים - ראה ביאורו"ל סימן שלו ד"ה ויש מחמירין.

ח. שמא יתקלקל ויתקנו

כ"כ רמ"פ בתשו' סימן נג בנידון משחק טנים (כנראה) והמחבט עלול לישבר וז"ל אבל עוד שם איסור אחר כולל בכל מקום (אפי' ברה"י) ובכל זמן (אפי' יו"ט) מהם והוא הצחוק בו בכלי ההוא דלא גרע מכלי שיר שאסרו חמכים לנגן בו שמא יתקלקל ויבוא לתקנו. וכ"כ שם נכדו המגיה הג"מ ר' אליעזר וז"ל מפני ששמעתי אומרים כי אין עתה איסור זה מפני שיש להם הרבה מאותם כלים ואם ישבר הא' או ב' יעמדו נגדו, אמרתי לסייע דברי הגאון המחבר הנ"ל (זקנו רמ"פ) ואומר כי כבר אמרו ז"ל חכמים לא נתנו דבריהם לשיעורים וכאשר אסרו ההשטה בנהר... כן הדבר הזה בכלי צחוק הכדור והאיסור במקומו עומד.

וכ"כ בקצוה"ש (הנ"ל סוף אות ג') וז"ל ופעמים בבית יוצא הרוח ממנו ע"י רבוי השחוק והגלגולים ואז פותחין את קשריו וממלאין אותו ברוח וחוזרין וקושרין אותו, י"ל דאסור בטלטול לד"ה משום גזירה שמא יכלה הרוח וימלאו אותו ברוח כנ"ל ועבדי תרי איסורי, מתקן כלי וקושר... ודומה למגורה של פרקים.

וכן האריך לבאר דאסור משום מתקן כלי בשו"ת שאלי ציון (הנ"ל סוף אות ג').
אולם ברור שבכדורים שלנו לא קיים חשש הנ"ל, וכ"כ בשו"ת שאלי ציון הנ"ל בסיכום שבסוף התשובה, ואך אם רגילין להכין כדורים לפני משחקם בכדי שלא יפריע להם א"כ אינו מצוי כלל²³ שיבא לתקן בשבת וה"ז דומה לזוג המקשקש שהעריכו אותו מאתמול, וזה מקרוב שמעתי שבכלל בוטל מין כדור"ר הנ"ל וכהיום משתמשים כמין כדור"ר אחר שאין עליהם החשש הנ"ל. ופשוט הוא.

ויש להעיר שבתשו' רמ"פ התיר משחק עם כדור בלי הכלי - דהיינו כדור יד או רגל.

ו. חשש הוצאה מרשות לרשות

חשש זה הוזכר כבר בתוספתא [שבת יא. ז.] הזורק בכותל למעלה מי' טפחים והלכה וישיבה בבור שהוא ד' על ד' ה"ז חייב... כגון אלו שמשחקין בכדור ברה"ר ויצאה כדור מתחת ידו של אחד מהן חוץ לד"א חייב.

כביאור הגר"א [שם. מה.]. כתב ע"ד המדרש שטור שמעון נחרב בגין ששיחקו בכדור בשבת - פירוש שעברו משום איסור הוצאה.

וכ"כ רמ"פ בתשו' וז"ל ואלו המשחקים בכדור במקום הידוע בשדה²⁴ שם פעמים רבות יוציאוהו מן החלונות ונמצא ש"ק מתחלל בהוצאה ההיא מרה"י לשדה שהוא כרמלית וכאשר

22 ושיטת המחבר שלא גזרינן בקרקע מרוצף אטו אינו מרוצף - וכ"כ בשו"ת זקני יהודה סימן כב לגבי כדור"ר וז"ל ואמרנו שאין איסור בדבר עצמו אע"פ שטוב עשו למנוע הדבר גזרה אטו הנמשך מזה דמשום אשוויי גומות ליכא דדבר שאינו מתכוין הוא... בפרט כזו שקורין ראקיטה שיש בכל המקום רצפת אבנים קשה לא שייך בה טעם אשוויי גומות עכ"ל.

23 ודלא כמוש"כ הג"מ ר' אליעזר מפרובינצאלו הנ"ל שאסר אפילו אם הכין אלף כלים.

24 מתשובת רמ"פ נודע לנו כי בית - המישחק בכדור בעיר מאנטובה ניצב בשדה וז"ל שם כאשר שמענו השמועה מעבירים עם ה' וקול רעמם בגלגל החוזר תמיד בשבתות ויו"ט תוך העיר וחוצה לה, גם בבית שבשדה שם כדור אל ארץ רחבת ידיים ינידוהו (היינו הכדור) הבחורים יקלעוהו בכף או בקשת קטנה מעוטפת נימין מסורגת חבלים עכ"ל לענינו ובתשו' זקני יהודה משמע ששיחקו תוך הגיטו היהודי דשם.